

УДК 334.01

ББК 65.27

Клапків Ю. М.

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ ІНСТИТУТ РИНКУ СТРАХОВИХ
ПОСЛУГ НА ОСНОВІ НЕОКЛАСИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Тернопільський національний економічний університет,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів ім.С.І.Юрія,
вул.Львівська 11, м.Тернопіль,
46000,Україна,
e-mail: uklapkiv@ukr.net

Анотація. У статті досліджуються питання, пов'язані з інституціоналізацією фінансової інфраструктури на основі наукових надбань представників неокласичної економіки. Обґрунтовано особливості поняття “інституціоналізація”. Розкрито вихідну інтерпретацію трактування інституцій. Визначено концептуальні підходи до дослідження поняття “інституціоналізації” та “інститут” на ринку страхових послуг. Акцентовано увагу на плеяді значень, що надаються поняттям інституція чи організація.

Ключові слова: інституціоналізація, інституція, організація, ринок страхових послуг, страхова культура.

Klapkiv Yu. M.

**CONCEPTUALIZATION OF THE CONCEPT INSTITUTE OF THE MARKET
OF INSURANCE SERVICES BASED ON THE NEO-CLASSIC ECONOMY**

Ternopil National Economic University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance named after S.I.Yurii,
Lvivska str., 11, Ternopil,
46000, Ukraine,
e-mail: uklapkiv@ukr.net

Abstract. The article explores the issues related to the institutional and financial infrastructure based on the scientific achievements of the neoclassical economy. The specific features of the concept of “institutionalization” are substantiated. The initial interpretation of the interpretation of institutions is revealed. Conceptual approaches to the study of the concept of “institutionalization” and “institute” in the insurance services market are defined. The attention to the galaxy values provided by the notion of an institution or organization.

Key words: institutionalization, institute, organization, market of insurance services, insurance culture.

Вступ. Розвиток економіки будь-якої держави значною мірою залежить від існування ефективного фінансового сектору в тому числі від інституційних його складових чи взаємозв'язків між ними. В основі теоретичних напрацювань вчених економістів власне і зароджувались окремі елементи понять та взаємозв'язків між ними, щоб лежать в основі сучасних більш виокремлених та конкретизованих досліджень.

Інституціональний підхід надає дослідженням економічного розвитку міждисциплінарного характеру і дозволяє враховувати соціальні, політичні, демографічні, психологічні, культурні, релігійні та інші чинники розвитку. Не можна пояснити розвиток сучасної економіки без урахування традицій народу, характеру та особливостей політичного устрою, етичних норм, загальної та правової культури громадян, системи панівних у суспільстві цінностей та інших інститутів.

Питання розвитку інфраструктури фінансового ринку в Україні досліджувалися в роботах В. Базилевича, Т. Грищенко, О.Залєтова, Л. Куделі, О. Ковтуна, В. Коломійця, О. Кнейслер, Д. Леонова, С. Львовичкіна, С. Осадця, В. Опаріна, В.Тринчука, В. Федосова, Т. Яворської та інших вчених. Водночас говорити про завершеність наукової дискусії у вказаному напрямі ще занадто рано, оскільки стрімкі зміни на страховому ринку свідчать про необхідність докорінних змін, основною яких має бути виважений аналіз як сучасних так і більш ранніх напрацювань на основі яких і базується сучасна економічна доктрина.

Постановка проблеми. І все ж проблема розвитку інституційних складових ринку страхових послуг потребує додаткових досліджень. Це зумовлено тривалою традицією формування інституцій, та використанням нових методологічних підходів, які дозволяють включити до аналізу, як економічні так і неекономічні чинники. Вагомості набуває, етика, страхова культура, моралі, довіри, суспільна психологія, страхова свідомість тобто ті рушійні сили, які визначають характер сучасного фінансово розвитку та особливості інституціоналізації економічних неекономічних взаємодій.

Мета статті – розкрити вихідну інтерпретацію трактування інституцій ринку страхових послуг та теоретичну концептуалізацію його інституціоналізації.

Результати. Із поняттям інститутів і інституалізації часто можна зустрітися в літературі та повсякденному житті, але однозначно трактувати їх вкрай складно, що обумовило значну кількість суперечностей в науковому середовищі. Це пов'язано з тим, що ці поняття по-різному відображаються на представниках окремих дисциплін, а також через прийняття до уваги різних наукових шкіл, парадигм або точок зору.

Економічна доктрина, з часом окреслена як неокласична економіка, розвивалася в ХІХ столітті. Основні області інтересів в цей період – це аналіз поняття корисності та маржинальний аналіз. Запровадження в той період теорії відсотка Е. Бем – Баверка не привело, однак, до вивчення інституційних складових та фінансових установ, хоч саме на цей час припадає створення, наприклад інвестиційних фондів[1]. Так, у 1822 році Король Нідерландів Вільям І створив перший фонд взаємного інвестування, чи формування перших пенсійних фондів, участь у яких у Німеччині з 1891 стала фактично обов'язковою [2, 62]. Незважаючи на те, що а основі праць А. Маршалла насамперед взаємозв'язки між попитом і пропозицією без інституціонального контексту, в одній зі своїх робіт, він акцентує увагу на ролі центрального банку в якості організатора банківської системи, а також зайнявся розвитком фондового ринку цінних паперів [3,131-135].

Неортодоксальність в традиційній економічній думці поповнилась поглядами Т. Веблена [4], щодо інституціоналізму, теорією економічних циклів У. Мітчелла [5] та інституційною економікою Т. Веблена і Дж. Коммонса та американським протекціонізмом. Саме цей період на нашу думку демонструє початки інтересу до економічної думки з позиції інституцій. Вони з'являються у Т. Веблена на рівні відокремлення особистої активності людини, від активності інституцій, окреслених формою організацій.

З позиції тематики нашого дослідження безсумнівною заслугою Т. Веблена можна вважати поділ між промисловими і фінансовим бізнесом, а також виокремлення цілого елементу суспільства зацікавленого в розвитку фінансових інститутів і заробляння грошових коштів на їх обороті.

Дж. Кейнс і М. Фрідман є одними із найвагоміших в економічній теорії постатями, що формують основи сучасної макроекономіки та мікроекономіки. Та в активі наукової роботи Дж. Кейнса важко знайти прямий інтерес фінансовими установами, хоча в ретроспективі макроекономічної діяльності він увів міркування про

грошову реформу і керував британською делегацією на Бретон – Вудській конференції, яка і закладає основу міжнародних фінансових відносин після Другої світової війни [6]. Водночас М. Фрідман у одній із наукових робіт опублікованій у співавторстві з А. Шварцц піддає ретельному аналізу зміни у відношенні США до власної банківської системи [7].

Проведений вище аналіз напрацювань класиків економіки дозволяє прийти до висновку, що сфера фінансових установ є предметом інтересу класиків економічної науки. Однак, в процесі розвитку економічної думки страхові компанії рідко були об'єктом захоплення дослідників. Найчастіше науковці присвячували дослідження проблематиці центральних банків та банківської системи. Тому важко очікувати деонтологічних напрацювань вчених, щодо інституціоналізму страхового ринку, а зокрема, в аспекті організації інституцій представлених на ринку страхових послуг. Власне, страхові компанії, особливо в Україні, розглядаються як пріоритет соціальної політики, а не ринкової економіки.

В більшості наукових робіт розглядаються різноманітні проблеми розвитку страхування, нами зосереджено увагу на аналізі сучасного стану інституціонального розвитку ринку страхових послуг, який потребує більш детального аналізу, особливо з урахуванням економічних та соціальних змін, що мають місце в суспільстві.

Найпоширенішим є трактування, що інституціоналізм – це набір правил, за якими проводяться різного роду взаємини соціального впливу. Правила приймаються учасниками даного співтовариства і визначають, яка поведінка є правильною, а яка-ні; в свою чергу, процедури визначають спосіб встановлення правил. Правила між собою можуть відрізнятися наступними характеристиками:

- точність формулювання – виникають, як правило, точно визначають поведінку, як і ті, які визначають лише напрямок правильної поведінки в даній ситуації;

- офіційного оформлення – формальні інститути – це офіційні обмеження, правила, правила встановлені людьми (наприклад, конституція, різного роду правові акти); неформальні інститути – це різного роду умовності і правила поведінки;

- авторитативність – диференціація правил за наслідками недотримання цього правила. Діапазон авторитативності установ дуже широкий – від правил, порушення яких не тягне за собою ніяких штрафів, до правил, порушення яких загрожує серйозними суспільними наслідками.

Інститути є правилами функціонування в суспільстві, з'явившись зменшують невизначеність у повсякденному житті одиниці. Вони надають інформацію, як “повинні” виглядати поведінки людей у ситуаціях повсякденного життя, незалежно від того, чи це стосується сфери життя, його особисті, а також пов'язаних професійною діяльністю[8].

Фактично, перший разі із поняттям інститут ми зустрічаємось, ще в Стародавньому Римі де так називають посібник, що використовується для систематичності передачі основних новин з галузі приватного права.

Наступне визначення обумовлено переконаннями щодо існуючої реальності. Так, релігійні інститути у вузькому розумінні, це релігійні організації, такі як: церкви, релігії, товариства, братства, ордени, секти або місцевої громади віруючих. В більше широкому розумінні – це всі елементи стабілізації певної релігійної традиції, що відносяться до символічної, ритуальної та соціологічної сфер.

Звідси, інститути – це тип повторюваних дій і загальних переконань щодо реальності. Інститутами можуть бути такі дії, як, наприклад, голосування, а також інші дії звичаю, який повторюється і який підходить аналогічний зміст. Інститути мають пізнавальний елемент і елемент нормативний. Елемент пізнавального призводить до того, що ситуації, явища стають більш зрозумілими для людини, а елемент

нормативний визначає можливі межі поведінки, унормовуючи таким чином, поведінку індивідуума.

В англійській мові, поняття “інститут” (англ. Institution) згідно з британським словником має п'ять значень:

- 1) велика важлива організація, створена із певною метою, наприклад, університет або банк, страхова компанія;
- 2) будівля, в якій знаходяться люди з особливими потребами, як, наприклад, літні люди, психічно хворі або ув'язнені;
- 3) звичка або система, яка давно існує в певній групі людей;
- 4) установчий договір або вводить якась система або закон;
- 5) (неофіційно чи жартома) персону яка добре відома, так як давно буває в певному місці або виконує певне заняття [9].

Як стверджував Джон Роджерс Коммонс, один із трьох засновників американського інституціоналізму разом із Т.Веблен, У. Митчелл, [10], що інститути мають свою волю, на яку не впливають окремі особи [11].

Економічний словник трактує поняття організація (англ. organization) – форма об'єднання людей для їх спільної діяльності в рамках структури; установа, покликана виконувати задані функції, вирішувати встановлене коло завдань, наприклад, школа, інститут, банк, урядова установа [12, 213].

У свою чергу, в соціології це поняття ввів Г. Спенсер, відносячи їх до тривалих елементів громадського порядку (сім'я, власність, право), виокремлення окремих форм діяльності (наука, освіта, право), відомі способи вирішення проблем, з метою співпраці чи спільного життя (шлюб, розлучення, кредит, арбітраж), деякі формальні товариства [13].

Трактування інституціональної економіки визначає інститути, як формальні та неформальні [14, 18], як правило, до формальних відносять, такі як конституція, закони, постанови й правила, але людина в процесі життєдіяльності доповнила їх неформальними нормами поведінки, що на клялися на осіб що власне працювали в цих установах. На практиці, це перевтілилось у створення різного роду звичаїв, правил поведінки, традицій чи конвенцій. Всі ці елементи можна назвати культурою організації.

Висновки. Загалом, як видно з наведеного огляду, поняттям інституція чи організація надається ціла плеяда значень. Що дозволяє, трактувати інститути як абстрактні з вигаданими людьми обмеженнями, які визначають взаємодію людей. Ці обмеження дають інформацію про те, що заборонено в даній ситуації, а також які умови необхідно виконати, щоб мати можливість робити якісь дії, які права та обов'язки пов'язані з певними діями. Та більш загальноприйнятим є трактування, як установи, покликана виконувати означенні завдання, функції.

Тобто, до поняття інститут ринку страхових послуг відносимо – усі задіяні в процесі надання страхового захисту установи: страхові компанії, страхові посередники, брокери, агенти, банківські установи, органи нагляду та інші юридичні і фізичні особи, а також усталені звичаї та норми: страхова культура, страхова свідомість, етика ведення бізнесу, етика поведінки працівників, при звичаєння до страхування.

Виходячи з цього, інституціоналізація ринку страхових послуг – це процес організації та регулювання суспільного життя з приводу страхової діяльності, формалізація і стандартизація суспільних відносин щодо, майнового, накопичувального та особистого страхування, культура споживання страхових продуктів.

1. Бем-Баверк Е. Капитал и прибыль. История и критика теорий процента на капитал // Е. Бэм-Баверк. – Санкт-Петербург: типография А.Г. Розена, 1909. – 644 с.

2. Дибань О.Л. Економічні основи банків і страхових організацій / О.Л. Дибань // Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації. – Київ: КНЕУ, 2012. – С. 61–63.
3. Marshall A. Money, Credit and Commerce / Alfred, Marshall. – Prometheus Books, 2003. – р. 506.
4. Веблен Т. Теорія делового підприємства // Торстейн Веблен. – М. : Дело, 2007. – 287 с.
5. Митчелл У.К. Экономические циклы. Проблема и ее постановка. / У.К. Митчелл. – М., Л. : Госиздат, 1930. – 387 с.
6. Кейнс, Д. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное / Д. Кейнс. – М. : Эксмо. 2007.
7. Friedman, M. The failure of the bank of United States: A reappraisal: A reply.// Friedman, M., & Schwartz, A. J.// Explorations in Economic History, 1986. – vol. 23. – no.2. – pp.199–204.
8. Клапків, Ю. Спрямування інституціонального розвитку ринку страхування життя в Україні [Текст] / Юрій Клапків // Світ фінансів. – 2016. – Вип. 1. – С. 206–214.
9. Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English. – 2000. – 674 p.
10. Блауг М. 100 великих економістів до Кейнса / М. Блауг. – СПб. : Экономикс, 2008. – С. 145-147.
11. Коммонс Дж.Р. Институциональная экономика / Дж.Р. Коммонс. // TERRA ECONOMICUS. – 2012. – Т.10. – №3. – С.69–76.
12. Осовська, Г.В.. Економічний словник / Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський. – К. : Кондор, 2007. – 358 с.
13. Spencer H. The Principles of Sociology, in Three Volumes. Vol. 1. / Herbert Spencer. – New York : D. Appleton and Company, 1898. – Режим доступу: <http://oll.libertyfund.org/titles/2642>.
14. Амосов О. Симбіоз інституційних засад та архетипіки публічного управління // Олег Юрійович Амосов, Наталія Леонідівна Гавкалова // Публічне урядування. – 2016. – №2 (3). – С.15–22.

References

1. Bohm-Bawerk, Eugen. *Capital and Interest*, Typography of Rosen, 1909.
2. Dyban, O. “Economic fundamentals banks and insurance organizations.” *Insurance market of Ukraine in the conditions of financial globalization*, KNEU, 2012, pp.61-63.
3. Marshall, Alfred. *Money, Credit and Commerce*, Prometheus Books, 2003.
4. Thorstein, Veblen. *The theory of a business enterprise*, Dielo, 2007.
5. Mitchell, W. *Economic Cycles: The Problem and Its Formulation*, Gosizdat, 1930.
6. Keynes, John. *The general theory of employment, interest and money*, Eksmo, 2007.
7. Friedman, M. & Schwartz, A. J. “The failure of the bank of United States: A reappraisal: A reply.” *Explorations in Economic History*, vol. 23, no.2, 1986, pp.199-204.
8. Klapkiv, Yuri. “Referrals institutional development of life insurance market in Ukraine.” *Svit finansiv*, issue 1, 2016, pp. 206-214.
9. Hornby, Albert Sydney. *Oxford advanced learner's dictionary of current English*. Edited by Sally Wehmeier, Cornelsen & Oxford, 2000.
10. Blaug, Mark, and R. Cantillon. *100 great economists before Keynes*, Economicus, 2008.
11. Commons, J. R. “Institutional Economics.” *TERRA ECONOMICUS*, vol.10, no.3, 2012, pp.69-76.
12. Osovska, Halyna, Yushkevich, A., and J. Zavadsky. *Economic Dictionary*, Condor, 2007.
13. Spencer, Herbert. *The principles of sociology*, vol. 1, D. Appleton and company, 1898.
14. Amosov, Oleg, and Natalia Havkalova. “Symbiosis institutional framework and public administration archetype.” *Public Governance*, no.2 (3), 2016, pp. 15-22.

Рецензенти:

Демянишин В.Г. – д.е.н, професор кафедри фінансів ім. С.Юрія Тернопільського національного економічного університету,

Кириленко О.П. – д.е.н, професор кафедри фінансів ім. С.Юрія Тернопільського національного економічного університету.